

*Томма Роман Павлович,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент
Лизогубенко Євген Віталійович,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук
Борчаковський Максим Борисович,
кандидат юридичних наук*

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИЯВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЯК ПОШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Сучасним кримінальним процесуальним законодавством визначено порядок дій під час отримання інформації з офіційних джерел про факт учинення кримінального правопорушення з реєстрацією в ЄРДР і початком кримінального провадження, але не передбачено чітких підстав початку кримінального провадження (точний орієнтир законодавець не називає, та й навряд чи такий орієнтир можливий). У кожному конкретному випадку слідчий на підставі свого внутрішнього переконання повинен вирішити, чи починати кримінальне провадження. Під час розслідування слідчий, як правило, потребує допомоги оперативних працівників для здійснення необхідних у таких випадках негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД), розшуку і затримання тих чи інших осіб. Звісно, у випадку, коли потерпілий звертається з заявою, то слідчий реєструє цю інформацію і надає доручення оперативним працівникам на проведення низки НСРД відносно підозрюваних осіб. Кардинально інша ситуація складається у випадку, коли факт учинення конкретного кримінального правопорушення невідомий, наприклад, отримана оперативна інформація про діяльність злочинного угруповання у певній сфері (на певних об'єктах) або підготовку до вчинення кримінального правопорушення з невідомим потерпілим. У такому випадку латентний, прихований характер злочинної діяльності зумовлює необхідність активного здобування первинної інформації шляхом проведення низки пошукових заходів. Інтенсивність надходження первинної інформації залежить від правильності здійснення низки організаційно-тактичних заходів, що стосуються виявлення кримінального правопорушення, забезпеченості цієї ділянки роботи необхідними силами і засобами, а головне – правового забезпечення – тобто можливості оперативникам (детективам) діяти у правовому полі.

Конституція України закріпила принципи функціонування держави і органів боротьби зі злочинністю, визначила права та обов'язки не тільки людини і громадянина щодо суспільства і держави, але й обов'язки і права держави щодо захисту її громадян від протиправних посягань [3]. З метою захисту прав, свобод людини та безпеки суспільства конституційними нормами визначається також те, що правоохоронні органи мають право обмежувати окремі права і свободи

людини та юридичних осіб в якості виняткового і тимчасового засобу лише за рішенням суду щодо осіб, у діях яких є ознаки кримінальне правопорушення, та у випадках, передбачених законодавством України.

З прийняттям у 1992 році Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі – Закон) гласна та негласна діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів була законодавчо легалізована. Розглядаючи нормативний зміст даного Закону, слід зазначити, що хоча у ст. 5 суб'єктам надається право здійснювати оперативно-розшукову діяльність, але правових норм, присвячених важливій її складовій – пошуковій роботі, у ньому не міститься, хоча Закон в систематизованому вигляді повинен містити всю систему оперативно-розшукових заходів [4, с. 8]. Перелічуючи оперативно-розшукові заходи, які може здійснювати оперативний працівник, законодавець вже припускає можливість проведення пошукових заходів, але прямо на це не вказує. Необхідно зазначити, що Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначає певні підстави для здійснення оперативно-розшукової діяльності - наприклад, наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку про: кримінальне правопорушення, що готується; осіб, які готують вчинення кримінального правопорушення [5], але не наводить підстав для проведення пошукових заходів, в умовах коли відсутня будь яка інформація про наявність факту вчинення кримінального правопорушення. Що стосується підстав проведення пошукової діяльності, ми та інші науковці вважаємо, що невідповідність можна вирішити шляхом внесення змін до ст. 6 Закону України «Про оперативно - розшукову діяльність»: «...1.1 потреба в отриманні первинної оперативної інформації з метою виявлення злочинів, що готуються, вчинюються або вчинені; осіб, які готують, вчинюють або вчинили злочин...» [1, с. 135], внесення таких змін надасть необхідні підстави для проведення пошуку латентних кримінальних правопорушень, але на нашу думку, це питання дещо ширше і потребує відповідного теоретичного обґрунтування.

Норми кримінального процесуального законодавства також є правовими джерелами пошукової діяльності. Зокрема, норми Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) [2], містять прямі вказівки на можливість та необхідність проведення НСРД, в результаті яких теж можуть бути отримана оперативна інформація з метою виявлення ознак кримінального правопорушення та осіб, які його вчинили. Аналізуючи наукові розробки, можна зробити висновок, що під час виявлення кримінальних правопорушень, правоохоронні органи мають дотримуватись законам, та діяти тільки у той спосіб, який прописаний кримінальним процесуальним законом, відповідно у законодавчій діяльності слід забезпечити максимально повне і оптимальне регулювання процедури виконання правоохоронними органами своїх повноважень, включаючи необхідність законодавчого врегулювання безпосереднього виявлення кримінальних правопорушень. Враховуючи впровадження інституту детективів (як суб'єктів кримінального процесу, які об'єднують пошукову функцію та функцію досудового розслідування), тобто подальше з'єднання в одне ціле кримінального процесу та оперативно-

розшукової діяльності, відповідно процес виявлення кримінальних правопорушень повинен бути регламентований чинним законодавством, не тільки епізодично на рівні обов'язків оперативних підрозділів, або констатації необхідності виявлення кримінальних правопорушень у ході досудового розслідування, але із можливістю його здійснення незалежно від стадії досудового розслідування (кримінального процесу), або суб'єкта, який це виявлення здійснює. Суттєвий крок на шляху до законодавчого регулювання пошукової діяльності зроблено під час прийняття Закону України «Про бюро економічної безпеки України» від 28 січня 2021 року [6], в якому зазначено процедуру виявлення кримінальних правопорушень, їх суб'єкти, права щодо отримання інформації, її збереження тощо – але це стосується тільки одного правоохоронного органу. На нашу думку, зазначені положення повинні бути визначені для всіх правоохоронних органів, пошукова діяльність яких повинна бути задіяна на паритетних засадах.

На нашу думку виявлення латентних кримінальних правопорушень – це окремий напрямок діяльності правоохоронних органів, суб'єктів ОРД, органів досудового розслідування, а також інших державних органів, які протидіють злочинності. У законодавстві мають бути визначені юридичні засади концептуальної моделі виявлення кримінального правопорушення, юридична форма виявлення кримінальних правопорушень, чітко регламентована процедура провадження дій, спрямованих на їх безпосереднє виявлення, щодо кожної дії, спрямованої на отримання інформації.

Для досягнення зазначених цілей та ефективного вирішення проблем правового регулювання процесу виявлення кримінальних правопорушень, як пошукової діяльності правоохоронних органів, регулюючі норми права повинні відповідати наступним умовам: правове регулювання повинно розпочинатися з моменту перших пізнавальних дій і закінчуватися моментом офіційної реєстрації інформації про виявлені кримінальні правопорушення як приводу до початку досудового розслідування; повинні бути чітко виокремлено суб'єктів пошукової діяльності шляхом надання всеохоплюючого переліку підрозділів правоохоронних органів, які мають право виявляти кримінальні правопорушення; для кожного із суб'єктів у законі, який регламентує його діяльність повинно бути виокремлено компетенцію щодо виявлення кримінального правопорушення (як права, так і обов'язки); має бути визначена юридична форма виявлення кримінальних правопорушень; чітко регламентована процедура провадження дій, спрямованих на їх виявлення; для виявлення кримінального правопорушення усі правоохоронні органи мають отримати рівні і уніфіковані за формою повноваження на виконання пошукових дій (заходів); повинна бути регламентована пошукова діяльність та конкретний перелік дій після отримання первинної інформації про кримінальне правопорушення, а саме: правоохоронні органи мають забезпечити її надійну фіксацію і збереження, здійснити складання документів, які фіксують зміст, порядок та форму провадження пошукових дій, характер використаних при цьому пізнавальних методів та науково – технічних засобів, а також усі отримані при цьому результати [7, с. 127]; необхідно визначити безпосередньо у Законі (КПК),

спосіб, яким чином будуть використовуватися результати пошукової діяльності, порядок зберігання, обліку та знищення інформації, отриманої в процесі пошукових заходів, тощо.

Список використаних джерел

1. Борчаковський М. Б. Нормативно-правове регулювання пошукової діяльності правоохоронних органів. *Юридична наука*. 2019. № 12. Том 2. С. 132–136.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № № 9-10, 11-12, 13. Ст. 88.
3. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Козаченко І. П. Оперативно-розшукова діяльність як державно-правова форма боротьби зі злочинністю. *Поняття, суть та завдання оперативно-розшукової діяльності: навчальний посібник*. К.: УАВС. 1995. 44 с.
5. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.
6. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28 січн. 2021 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 23. Ст. 197.
7. Сачко О. В. Безпосереднє виявлення та дослідча перевірка фактів незаконного обігу наркотичних засобів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ, 2012. 227 с.

*Харченко Наталія Петрівна,
старший викладач кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ЗАКОННОСТІ У ПРОЦЕСІ ВІДОМЧОЇ НОРМОТВОРЧОСТІ

Розв'язання проблем забезпечення верховенства права, законності, безпеки держави та її громадян є одним з основних завдань національних органів влади [6, с. 161]. Саме досконалість нормативно-правових актів безпосередньо позначається на ефективності реалізації зазначених завдань при створенні норм із дотриманням принципу законності.

Слушною є позиція вченого Б. В. Калиновського, що в Україні чітко законодавчо не закріплені вимоги, яким мають відповідати акти місцевих органів влади, зокрема в науковій спеціалізованій літературі не спостерігається єдиного підходу до їх розробки та реалізації. Методологічні підходи є застарілими, які ще сформульовані на основі панування адміністративно-командної системи та жорсткого централізму, а тому потребують модернізації і приведення їх до